ՆՈՐ–ԴԱՐ

№ 182 ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ Ուրբաթ 9 Նոյեմբերի **1884** Ուրբաթ 9 Նոյեմբերի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ № 182

Տարեկան 10 րուբլի. վեց ամսոյ՝ 6 րուբլի. երեք ամսոյ՝ 3 ր. 50 կ.
Հասցէ՝ 5 կոպէկ։
Բաժանորդ գրվում են Թիֆլիսում միայն խմբագրատանը։

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի մօն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը։ Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամէն լեզուներով։
Յայտարարութեան վճարը բաժին 2 կ. բնկալեալների համար՝ կրկնատասիկ.

Թղթատուն Հայոց՝ Тифлисъ. Редакція „Норъ-Даръ“
կամ Titlis, Rédaction „Nor-Dar“.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

ՆՈՐ–ԴԱՐ

ԱՄԵՆՕՐԵԱ ԹԵՐԹ

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ 1885 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

ՆՈՑՆ ԴԻՐՔՈՎ և ՕՐԴՐՈՎ

(Երկրորդ տարի)

Ո ր ա գ ի ր

I. Տ է ր ո ւ թ ե ա ն կարգադրութիւններ։
II. Ա ռ ա ջ ն ո ր դ ո ղ յօդուածներ-առօրեայ ամեն տեսակ խընդիրների մասին։
III. Ք ր ո ն ի կ ո ն.— լուրեր, առօրեայ անցքերի համառօտ տեսութիւններ, պատահական յօդուածներ զանազան նիւթերի վերաբերութեամբ։
IV. Թ ղ թ ա կ ց ո ւ թ ի ւ ն ն ե ր — Կովկասից, Ռուսաստից և միւս երկիրներից։
V. Ք ա ղ ա ք ա կ ա ն — Քաղաքական կեանքի և երևոյթների վերաբերեալ տեսութիւններ, յօդուածներ և լուրեր։
VI. Խ ա ռ ն Լ ո ւ ր ե ր։
VII. Հ ե ռ ա գ ի ր ն ե ր։
VIII. Ա ռ և տ ր ա կ ա ն տեղեկութիւններ։
IX. Խ մ բ ա գ ր ա կ ա ն պատասխաններ։
X. Բ ա ն ա ս ի ր ա կ ա ն — Թեյլիէտոններ, պատկերներ, զրույցներ, վէպեր, վիպատանութիւններ, գիտութեան, գեղարուեստների, արհեստների և արդիւնագործութեան ամեն ճիւղերին վերաբերեալ աշխատութիւններ և քննադատական յօդուածներ։
XI. Յ ա յ տ ա ր ա ր ո ւ թ ի ւ ն ն ե ր — Հայոց և օտար լեզուներով։

ՏԱՐԵԿԱՆ գինն է 10 րուբլի, վեց ամսուան՝ 6 րուբլի, հատով՝ 5 կոպ.

Խմբագիրը—Հրատարակիչ՝ ՍՊԱՆԴԱՐ ՍՊԱՆԴԱՐԵԱՆ։

Ծ ա ն ո թ.։ „Նոր-Դարի“-ի խմբագրութիւնը անցեալը երբեմն փորձ ընդունելով իւր կողմից ոչինչ խնայելու չէ առաջիկայում ա մ ե ն օ ր ե ա յ թերթի բաժանմունքները կարելւոյն չափ ուելի ճոխացնելու և պակասը լրացնելու։ Մնում է միայն, որ ընթերցող հասարակութիւնը բաժանորդ գրուելով աջակից նրան գործի յաջողութեանը։

Խմբագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Норъ-Даръ“ կամ Tiflis (Caucase) Rédaction „Nor-Dar“։

ՄԱՐԻԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ, պողպոլկովնիկ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԻՐ ԱՒԻՏԻՔԵԱՆ և ԱՐՏԵՄ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆՆԵՐԸ ցաւօք սրտի յայտնելով՝ առաջինը իւր ամուսնոյ, երկրորդը իւր եղբօր և երրորդը իւր հօր՝ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆԻ մահուան մասին, խնդրում են իրենց ազգականներին և ծանօթներին շնորհ բերել յաղարկաւորութեանը, որը տեղի կունենայ շաբաթ՝ նոյեմբերի 10-ին, առաւօտեան ժամի 10-ին, սեպհական անիկ, Հաւլաբարում, Լազարևսկիյ փողոց, № 38, Էչմիածնեցոց սբ. Գէորգ եկեղեցին, նոյնպէս Հաւլաբարում։

1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—

Ք ր ո ն ի կ ո ն.— Լուրեր։ Նամակ խմբագրին։—Այցելութիւն մը՝ի Կաուց անապատ։

Թ ղ թ ա կ ց ո ւ թ ի ւ ն ե ր.— Սղնախից, Ալէքսանդրապօլից, Վլադից և Ալէքսանդրապօլից։

Ք ա ղ ա ք ա կ ա ն.—Լուրեր։

Հ ե ռ ա գ ի ր ն ե ր։

Յ ա յ տ ա ր ա ր ո ւ թ ի ւ ն ն ե ր։

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

ԱՂՈՒԻՍԻՑ. Հոկտեմբերի 25-ին ս. Քրիստափորի տօնի հետ կատարվում է Ագուլեաց հրկտեա զպրոցների տարեդարձը։ Այս տարի տօնեցին 19-րդ տարին։ Ներկայ եմ համարում մի առ մի պատմել կարդացուած Ճառերի մասին։ Միայն այսքանը կյիշեմ, որ հոգաբարձու ալ. Ս. Հ. մանրամասն հաշիւ կարդաց, որից երևաց թէ մուտքն ու ծախքը հաւասար են. և որ այն օրը շօշափելի կերպով Ճառերի ուղղութիւնը փոխուած էր, բոլորովին հակառակ պատկերները ներկայացնում. այն օրը հասարակութիւնը տեսաւ, որ անցեալ տարուայ անմիտ ուղղութիւնը այժմ ձևակերպուել է և յոյս ունէ էլ աւելի փոխուած ու հաստատ հնմքերի վերայ տեսնել մանկան Թարմ գլուխները . . .

—

Մինչև այժմս գաւառական քաղաքներից խմբագրութեան ուղղած նամակներից լսանում ենք գոհութեամբ, որ ամեն տեղ՝ի Տէր հանգուցեալ Ներսէս մահուան գոյժը մեծ տխրութեան մէջ է ձգել ժողովուրդը և նրա հոգեհանգիստը խուռն բազմութեան ներկայութեամբ պատուասիրաշուք կերպով կատարուել է։

—

Ի Տէր հանգուցեալ Ներսէս պատրիարքի յաղարկաւորութեան հանդէսն նկարագիրը կարդալով մեր ընթերցողներին զայրոյթ պէտք է պատճառած լինի այն հանգամանքը, որ կաթոլիկ հայերն գերապայծառը աւելորդ է համարել անձամբ կամ իւր փոխանորդով մասնակցելու յաղարկաւորութեան սգալիը հանդիսին։ Բայց՝ի զուր ենք զայրանում պատճառների ներկայացուցչի վերայ, որ նա ինքն իրեն հաւատարիմ է մնում, այսպէս վերաբերուելով դէպի մեր եկեղեցին և նրա պահանջը պատրիարքը։ Մենք պէտք է մեզ վերայ զայրանանք, որ առանց կրօնի խորութեան քարոզողներ ունինք նոյն իսկ մեր հոգևորականութեան մէջ, մենք պէտք է մեզ վերայ զայրանանք, որ ունինք հոգևորականներ, որոնք մէկ աման օսպէ ապուրի համար պատրաստ են հաւատառոյսներին Ճանապարհը հարթել, օրպէս զի սբ. րանք աւելի դիւրութեամբ կարողանան հայադաւան հայերին մոլորեցնել... չէ որ եկեղեցին մէկ է, քրիստոնէական վարդապետութիւնն էլ մէկ է։

—

Մեզ գրում են. Այժմս Թիֆլիսում գտնվում են մի երկու երևելաստղ, պատուաւոր ընտանիքի զաւակներ, որոնք շուտ ծախքը անելու վարժուելով իրենց հօր տուած վոդով չեն բաւականանում, սկսել են մօտիկ դրացի լսանութիւններից աշխարհ գողութիւն անել։ Եթէ բռնվում են գրանք, ասում են, որ հանաք են եղել անում, իսկ եթէ չեն նկատում գողութիւնը, տանում են, հետևելով երևի թէ ուրբաթ առաձնի՝ գեօրսան՝ դողթամ, գեօրմասան՝ օղռիամ (տեսնես՝ ուղիղ եմ, չը տեսնես—գող եմ։)

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ. Նոյեմբերի 5-ին կատարուեցաւ այստեղ մի ինքնասպանութիւն։ Ինքնասպանն էր տեղս ոստիկանական պրիստաւ Ինգնատովսկին։ Պատճառը համարվում է թղթախաղութիւնը։ Ինչպէս ինքը իւր ձեռքով գրած թղթում գրում է. „սպրեցի, խաղացի (թուղթ), դրա համար էլ մեռնում եմ. մեռնողը չի ամաչիլ ոչ ոքից“... Ասում են, որ գանձարանին յանձնուելիք վոդերից է տանուլ տուել, Թաղաքը նրան տալիս էր իւր տասը տարուայ ծառայութեան համար աւելորդ ռոճիկ — 500 ր.։ Հանգուցեալի մասին ոչ ոք լաւ չի խոսում։

—

Նոյն տեղից մեզ գրում են. Տեղիս բացուելիք ռէալական դպրոցի մասին քաղաքիս սլ. սլ. դեպուտատներին հաղորդուած է Թիֆլիսի ուսումնական շրջանի կառավարչի կողմից, որ լուսաւորութեան մինիստրութիւնը այդ նպատակով բաժանորդներից վոդերն հաւաքել են—լուռ և մունջ են մնում, կարծէք Թէ խմբագրութեան յայտարարութիւններն այդ մասին իրենց չըլինին վերաբերում....։

Յարգելի խմբագիր.

Մինչէ կարելի է պարտքը մոռանալ, մինչէ լրագիր ստանում ենք ձև ի համար և ոչ կարդալու։

Մինչէ այսքանը գոնէ չեմ հասկանում, որ ուրիշի հաշուով չը պէտք է ապրել (գուցէ ընթերցողներից շատերն ասեն, Թէ քահանաներն մինչև ուրիշի հաշուով են ապրում, շատ կը սխալուին. եթէ ես քահանայ չը լինէի—ժողովրդի ձեռքին նայող, աւելի լաւ կապրէի և աւելի երջանիկ կը լինէի քան այժմ. ինձ Ճանաչողներն կը վկայեն) և չեմ ապրելու. քանի մի տարիներից՝ի վեր ստացել եմ „Մեղու“, „Մշակ“, „Փորձ“ և ուրացց լրագիրը, մինչև վՃարել եմ, և ստանում եմ „Արձագանք“, „Արարատ“ և „Նոր-Դարը“-դ։ Չեզ մինչ այժմ չը վՃարելուս պատՃառն խոսքս էս ժողովուրդն է. այստեղի ժողովուրդն (սակաւաթիւ լինելու պատՃառաւ) օրինաւոր պայմանաթղթով խոստացել է վՃարել ինձ տարեկան 790 ր., ահա անցել է տարի և վեց ամիս, վեց ամսուանն ստացել եմ, իսկ վերջին ամբողջ տարուանն դեռ պէտք է ստանամ։ Սրանից 2 ամիս առաջ, 27 օգոստոսի, սրբազան-առաջնորդը (ներկայութեամբ գործակալ Եարալեանցի և մեր երէցփոխանի, հրամայեց ինձ բաւականանալ 300 րուբլիով, ստանալ և գալ Թիֆլիս. այս գումարն երէցփոխանը խոստացաւ առաջնորդին վՃարել ինձ, անցաւ 2 ամիս և դեռ ևս պէտք է վՃարէ, (այսպիսի խոստումները շատ է տուել և ոչ մինը կատարել) նրանից լինչ կարելի է սպասել, քանի որ աղքատ եկեղեցւոյ կոպէկների հաշուում անհաւատարիմ է. Թող սրա նման անհաւատարիմ լինէը քահանան, տես Թէ լինչպէս կը քարկոծէին, հոգին կը հանէին —Թէ ժողովուրդը և Թէ հոգևոր իշխանութիւնը, բայց քանի որ աշխարհական է, ամենքը լուռ ու մունջ են մնում։

Պարոն Խմբագիր, ասացէք խնդրեմ, լինչով է յանցաւոր քահանան, եԹէ նա պարտական է մնացել—ձեզ, ձեմարանին, ուսուցչին և այլոց շատերին, քանի որ ժողովուրդը (մի *) չորս հոգի բացառութիւն են կազմում) այսպէս է վարուում, և քանի որ քահանան ընդհանուրի շահը նրանից բարձր է համարում և ընդհանուրին ծառայում, այս մասին բարեգործներն նրանք կը վկայեն։

Ի՞նչ անէ քահանան այսպիսի ժողովրդոց հետ, որոնք եկեղեցւոյ նորոգութեան համար 500-ները կը տայ, իսկ նրա մէջ ծառայողին և ոչ մի կոպէկ, երեն յուզի զաւակներն աչքի առաջ բոբիկ, մերկ, անտէր Թողած, այլոց զարգացման համար 1000-ները կը տայ, զպրոցասէն կառնի, 3—5—10 րուբլիները կը խնայէ լրագիրների տալու, տօն օրերին հագարները կ'ընծայէ արբեցութեան համար, գովաբանուելու համար 500-ները կ'ընծայէ մասնաւոր անձանց, իսկ ազգային ազգատ ուսանողների խնդիրներն հայհոյանքներով կը պատկէ։ Ագա Ճանապարհորդներին 50-ներով ընծաներ կը տայ, իսկ ազգատ հիւանդին դեղի համար կոպէկներ կը խնայէ տալու. երաժշտական խմբին 10—20-ները կը բաժանէ, իսկ ազգային կոյր նուագածուին կոպէկը կը խնայէ, (չենք ուրանում սակի ժամանակ արած բարութիւնը, բայց այդ էլ „պետրոսութիւն“ էր վաՃառականներ որսալու)։

Ի՞նչ անէ քահանան այստեղ, 4 տարուան մէջտղում մի պատկ չի կատարուի, Թէպետև լինում են, հայը վրացու հետ, առանց վկայականի, այս օրինաց հակառակ է, բայց վրաց քահանան վՃառում է։ Տաս Թաղումից ութն ձրի է, այն երկուսից մին էլ վոխանակ ստանալու սեփականութիւնից կը ծախսէ (ինչպէս պատահեց Մուրատեանի ժամանակ) աղքատ Ճանապարհորդներին ուտացնէ, խմացնէ, Ճանապարհածախս տայ և ոչ մէկից օժանդակութիւն, բացի գժգոհութիւն և այլն։

---

*) Միայն ձիդ։

Խմբ.

*) Շնորհակալ եմ պարոն Մելիք-Հայկազեանից, ձեմարանի պարտքս յանձն առնու տալու։ Յօդ.

Այսպիսի հանգամանքներից վերջը, ինչ անէ քահանան, պայմանաթղթի հիման վերայ բողոքէ հաշտարար դատաւորին, ամնեղ է, ինչպէս գիմէ, քանի որ քահանան նրանից աւելի բարձրը է այդ կոչման մէջ, ունից բողոքէ, հայրը որդուց, ամնեղ է. ասացէք խնդրեմ, ուրեմն ինչ անէ քահանան, որ պարտքերից ազատուի և որդւոց կառավարչ, ցանուելիքն անէ, անհատաբար մնայ իւր կոչման, նէ համբերէ և իւր ուսուցչապետի ու առաջնորդի հրամանը կատարէ, այն անշուշտ պիտի կատարէ և դուք ևս պիտի համբերէք, պարոն խմբագիր, եթէ չէք համբերիլ, ապա ինչ անէ քահանան, ասացէք խնդրեմ։ **)

Դէորգ քահանայ Գնունի.

Փոթի, 30 Հոկտ.

ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Ի ԿՏՈՒՑ ԱՆԱՊԱՏ

Վան, 2 Հոկտեմբեր, 1884

Երբ երկու շաբաթ առաջ փակուած այդ տխուր կղզիին մէջ կը գրէի ձեզ նախորդ նամակս, ընկերներէս պարոն Մ. Ս. կարդալով զայն՝ „Հը, կ՚ասէր ինձ, բեւեռային աշխարհի մ՚ուղեւորութիւնը կը գրես“։ Ընկերոջս նկատութիւնը անարդար չէր։

Իմ նկարագիրն չէր յիշաւ բեւեռային ուղեւորութեան մը նկարագիրն, բայց խոստովանեցէք որ վանական կեանքը՝ զոր նկարագրեցի ձեզ՝ էր այնչափ տարօրինակ, որչափ եթէ մէկը նկարագրէր բեւեռային քնակեաց կեանքը։

Ի Կտուց կղզին մենք վոյթ չունեցանք իմանալու թէ քանի՞ վարդապետներ կային անդ, քանի՞ մոնթեր, քանի՞ գործաւորներ, զի վիճակագիր չինելու նպատակ չունէինք. լաւական էր իմանալ որ վանքին մէջ ազօթողներու, վանքի կալուածոց մէջ աշխատող գործաւորներու, վերջապէս վանքի հայն ուտող անձանց թիւն կը հասնի մօտ 70-80 ի։ Վանքը չունի վանահայր։ Փոխանորդն պաշտօն կը վարէ Աւետիք Բարսեղ վարդապետ, մի անկարող, բայց աշխատասէր ծերուկն։ Սա ապահովապէս ուրիշ վանքի մը մէջ չէր կարող երկու օր վանահայր լինիլ, բայց այնպէս չէ ի Կտուց, ուր միաբանութիւնը ըմբոստ չէ և ուր ոչ ոք կը ձգտի հասնելու նրա պաշտօնին, Քանի մը տարի առաջ Աղթամարի միաբան Յովսէփ եպիսկոպոս Խոսրեանը վարած է Կտուցի վանահայրութեան պաշտօնը։ Եպիսկոպոս-վանահայր մը ունենալու տենչէն բռնուած՝ Կտուցի միաբանութիւնը գրեթէ հինգ տարի առաջ վանահայր ընտրից Երեմիա եպիսկոպոս Տէր Սարգսեանն, այն ժամանակը՝ երբ նա վար կ՚իջնէր վանի առաջնորդական աթոռէն։ Վանական խաղաղ կեանքը չէր կարող հրապոյր ընծայել Ն. Սրբազնութեան, որ սովորած էր առաջնորդական բազմայոյզ կեանքի մը, ուստի չընդունեց միաբանութեան հրաւէրը, հրաւէր մը՝ որ ապա ուղղեցաւ Յովսէփ եպիսկոպոսին, որոյ արժանաւորութիւնն էր եպիսկոպոսական աստիճան կրելը։

Կտուցի վանահայրութեան պաշտօնը թէև խաղաղ, բայց ծանր պաշտօն մ՚է։ Վանահայրը պէտք է հսկէ վանքի բազմատարած հողերու և կալուածներու մատակարարութեան վերայ, պահպանէ վանական հաստատեալ կարգերն ու սովորութիւնները, վերջապէս 80 ի մօտ բնակիչները պարունակող վանքի մը վանահայրութեան պաշտօնն ոչ դիւրին և ոչ Յովսէփ եպիսկոպոսի նման անկարող և Թոյլ մարդու մը գործն է։ Երկու տարիէն աւելի պաշտօնավարելով ի Կտուց, Սրբազանն անշուշտ իւր անկարողութեան պատճառաւ Թողուց վանահայրութիւնը, Թէև ուրիշներ ալ կ՚ասեն որ վանքի մխարանութիւնը հրաժարեցոյց զայն, կէս մը՝ զոր կղզիացիք գաղտնի կը պահեն։ Այժմ Յովսէփ եպիսկոպոս որպէս պարզ միաբան կը բնակի ի Կտուց, առանց միաբանութեան վրայ ամենափոքր ազդեցութիւն ունենալու։ Տեսնուեցանք իրեն հետ։ Ինչ տարօրինակ հարցումներ կ՚ուղղէր մեզ։ Կը հարցանէր Թէ „Ա ր դ ե օ ք օ ճ ու մ ծ է Կ ա Թ ո ղ ի կ ո ն, կամ Ք ր ը ա լ ի ա ծ օ ւ ի՞“։ Խեղճը շատ զարմացաւ երբ մեզմէ իմացաւ որ Ներսէս Սրբազան հրաժարած է։ Այնպիսի բաներ կը հարցունէր, որք յայտնապէս ցոյց կուտային իւր գիտութեան չափը։ „Ահա միակ հայ-եպիսկոպոսն, որ Հատառնասէս չի ցանկար կաթողիկոսութեան“ կը փսփսար ականջիս ընկերներէս մէն, երբ կը խօսէինք նորա հետ։ Բայց ինչ գիտենք, ով կարող է կարդալ գոց սիրտ մը։ Եթէ մեր մէջը միայն արժանիքը լինէր սանդուղն, որով մարդիկ բարձրանային եկեղեցական պատուոյ աստիճաններու, քանիներ արդեօք վարդապետ իսկ չէին լիներ։ Նորա հրաժարմանէն յետոյ վանքի միաբանութիւնը տակաւին չէ ազատուած եպիսկոպոս վանահայր մը ունենալու տենչէն։ Մտադիր են նորէն հրաւիրել Երեմիա եպիսկոպոսը, Թերևս մտածելով որ նա վանի առաջնորդարանէն՝ հեռանալէն յետոյ առանձնանալով ի Վարագ, սովորած կը լինի վանական կեանքին։

Կղզին կ՚անուանի Կ ա տ ո ւ ց, անշուշտ իւր հանդիպակաց կ ո ւ ա պ ա շ տ ո ց անուն հրուանդանի՝ հետ ծովուն մէջը կատաղի երկնցած լինելուն պատճառաւ։ Կղզին շատ փոքր է, հազիւ 400 մեթը երկայնութեամբ և ամենէն լայն տեղն նորա կէսին չափ լայնութեամբ, մեծ մասամբ կազմուած ժայռերէ։ Տափարն, որպէս նաեւ լուսերը շինուած են կղզւոյ հիւսիսային կողմն ցած և տափարակ գետնի մը վրայ և յարմար ծովէն ողողելու սպառնալեաց նեղքեր։ Կղզեցիք կը պատմեն որ միանգամ ծովն այնչափ մօտեցած է եղեր շինութեանց, որ միաբանութիւնը ամեն պատրաստութիւն տեսած է Ս. Կարապետի տաճարը քակելով փոխադրել մօտակայ բարձր ժայռի մը վրայ, որ կ՚անուանի Բ ե ր դ։ Բայց բարեբաղդաբար անհրաւէր հիւրն (ծովը) հեռանալով, վտանգն անցեր է։ Մենք փորձուեցանք բաղդատել այս տեղւոյ տաճարի եւ առաջեւի դարպասին շինութիւնն այն եկեղեցւոյն հետ, որ այս տարի մեր օրերս Թէ յաւարտ Ճարտարապետաց ձեռամբ կը շինուի ի Վան։ Ո՛րչափ ահագին տարբերութիւն։ Մեր վանէն տաճարները չափազանց կը յիշեցնեն մեզ հին, նախնի Ճարտարապետութիւն մը, որ այժմ կորսուած է։ Ճարտարապետական արհեստը հետզհետէ զգալի կերպով կը յետադիմէ այս կողմերը։ Ոչ միայն կորսուած են նախնի Գոթական, Յունական և այլ Ճարտարապետութիւնք, այլ նոյն իսկ մեղմէ մի դար առաջ եղածներն։ Այժմ այս տեղ, օրինակ, չէ կարելի շինել տուն մը, նոյնչափ Ճաշակաւոր, նոյնչափ հաստատուն, որպէս 100 տարի առաջ, մանաւանդ քարով շինուածներն բոլորովին այլանդակ բաներ են։ Բայց դուրս եկենք այս Ճարտարապետական նկատողութիւններէն, որք կարող են շատ հեռուն տանիլ մեզ։

Կը ցանկայինք տեսնել վանքի հնութիւնները, սակայն զառամեալ լուսարարապետն պատասխանեց որ նոքա պահուած են, վասն զի կղզւոյ միաբանութիւնը լմացած էր որ Կաթուղիկոսին Փիլոզաքսեան Վահանդ վարդապետ չգիտենք ինչ իրաւունքով „յիշատակարանները“ գրած է, իմացնելու համար որ ինքն այս ինչ օրը վանքը եկած և այդ գրչագիրներէն զանազան կտորներ ընդօրինակած է։ Եթէ ամեն ուղեւորը հարկ տեսնար յիշատակարան մը գրել այդ գրչագիրներուն կողերուն կամ լուսանցքներուն վրայ, դօգա չուտով յիշատակարաններով կը ծածկուէին, որպէս անուններով ծածկուած են զանգակատան պատերն, ուր ամեն ուղեւոր կարծես պարտաւորութիւն կ՚զգայ նշանակել իւր անունը։ Վանքն որպէս կերակուրներն, նոյնպէս ալ ջուրը սաստիկ անտանելի է։ Կղզւոյ մէջ կան ընդարձակ տառնատուներ, ուր ձմեռը կը հաւաքեն ձիւնը և ուր կ՚առաջնորդուի անձրեւի ջուրը յատկապէս շինուած Ճանապարհներէ։ Տառնատան ջուրը կը գործածուի ամառն, այլ դժբաղդաբար սպառած էր մեր ժամանակը և մենք ստիպուած կը լմնէինք հորերու սաստիկ աղի և դառնահամ ջուրը։

Կղզւոյ հարաւային ծայրը բնական քարայրի մը մէջ շինուած կայ վոքրիկ, անշուք մատուռ մը, որոյ անունը չեմ յիշած մոռացմամբ յիշատակարանս մէջ։ Դա է Ճգնաւորներու վայրը։ Վանքի Ճգնաւոր հայրերն Ճգնութեան համար այդ մատուռիս տխուր վայրը կը գիմեն եղեր, ուր յատկապէս նոցա համար կը գանուի որջանման քարայր մը։ Ոչ միայն վանքին, այլ բովանդակ կղզւոյ մէջ բացարձակապէս արգիլուած է իգական սեռի մուտքն, անշուշտ որպէս զի վանքի միաբանք ի տես գեղեցիկ սեռին չհրապուրուին աշխարհ ունայնութիւններով։

Վանքի մշտական եկամուտը կը գանուին ընդարձակ վարելահողերը, որք կը տաքցնին վանքի շուրջը 3-4 ժամ տարածութեան վրայ, կալուածները։

Վանին, Թիֆլիսի, եւրոպական և ասիական Թուրքիոյ շատ մը հայաբնակ քաղաքաց մէջ, այգիները, ջրազացները, 300—400 ոչխարներէ բաղկացեալ հօտ մը, մօտ 200 տաւարներ և երկրագործական կենդանիները և 13 գերդաստանի հողերու վերցրած գործէն Ճշմարտութեան տեղեակ լինելու, հրապարակ են դուրս գալիս Թղթակցի անունով, լոկ անձնական մանր հաշիւներից զզուած, կեղտոտում են մեր հասարակութեան մէջ այսօր օգտակար գործողներին,—սա մի սխալ երևոյթ է, որ առաջին անգամ չէ, որ բողոքվում է մեր լրագիրների մէջ։ Մենք հէնց այդ հանգամանքին ենք մեղադրում, մեծ ապատիս խմբագիրը, որ այսօր գաւառներում քիչ Թէ շատ գործելու չնորհք ունեցող, հասարակութեան գործերը վարել, առաջնորդել կարողացող մարդը, վախչելով վախչում է հասարակութեան գործակատար լինելուց, երբ նա միաբերան ընտրվում է ամբողջ ժողովրդից մի որև է հասարակական պաշտօնի համար առաջուց համոզուած լինելով, որ ինքը Թէև լաւ կատարելով ստանձնած պաշտօնը, անշուշտ անպատուած պիտի լինի մեր յարգելի Թղթակիցներից։

Մասամբ, և չեմ սխալուիլ, եթէ ասեմ մեծ մասամբ, այդ Թղթակիցներն են պատճառը, որ գաւառներում ամեն բան այս օր տակն ու վրայ է արած, մեր բոլոր գործերը խանգարուած կամ կիսատ Թողած։ Գրանք չեն բաւականանում միայն լրագիրներում աղմուկներ բարձրացնելուց՝ ոչ. նոյն պարոնները չոքելով և հասարակութեան մէջ, այս ու այն անկիւններում ինչ կեղտ, ցեխ ասես որ չեն Թափում երէցփոխի, հոգաբարձուի և այլ գործոդի վերայ, գոռալով կեր՚ան... կեր՚ան... օգնեցէ՛ք... առեցէ՛ք մեզ և այլն, և այսպիսով մոլորեցնում մեծամիտ հասարակութեան, Մենք հասարակութեան և համարատուութեան ժամանակումն ենք ապրում։ *) Անցաւ այն ժամանակը, երբ մեզանում ոչ հաշիւ տուող կար և ոչ հաշիւ պահանջող։ Չէ որ այժմ մենք մեր ամեն մի ծախսած հասարակական կոպէկի համար հաշիւ ենք տալիս, Թէ հասարակութեան և էլի ուր հարկն է, նա երէցփոխ եմ. եթէ դուք հետաքրքրվում էք եկեղեցական հաշիւներով, մեր հաշիւների մատեանները միշտ բաց են բոլոր հետաքրքրուողների առաջ, համեցէք, տեսէք, մենք վախենալու ոչինչ չունենք. ինչ հարկաւոր է աղմուկները բարձրացնել, հասա՛ - հասա՛ տալ։

Նա իբրև երէցփոխան Սղնախի ս. կ. եկեղեցւոյ՝ այսպիսի մտածմունք անցաւ իմ մէջ՝ կարդալով ձեր „Նոր-Դար“-ի № 168 Սղնախից Դիտակ ստորագրութեամբ յօդուածը։ Այդ յօդուածը, սլ. խմբագիր, ամբողջապէս զրպարտութիւն է։ Պարոնը լսելով իւր յօդուածում մեր գանգակատան մասին, նրան կառուցանողը ինձ է անուանում, մինչդեռ ես ոչ կառուցել եմ և ոչ մի կոպէկ ծախսել եկեղեցուց իմ վեց տարուայ երէցփոխութեան օրօք այդ գանգակատան վերայ։ Իսկ եթէ հետաքրքրվում է սլ. Դիտակը իմանալու՝ Թէ ով է եղել այդ ահագին աշտարակի բարձրացնողը Սըղնախում ես կ՚ասեմ պարոնին։ Դրա կառուցանողը եղել է իմ հանգուցեալ երէցփոխ հայրս, որը չինել է մինչև կոպէկ կոպէկ տնտեսած եկեղեցական մոմավաճառութեան և այլ մանր արդիւնքներից և ոչ Թէ յատկապէս դրա համար ստորագրութեամբ հանգանակած գումարներից, ինչպէս ձգնում է հաւատացնել պարոնը իւր յօդուածի մէջ։ Եթէ իմ հաւաքագրածներից մի մարդ դուրս կը գայ ամբողջ Սըղնախում և կ՚ասէ, որ ինքը գոնէ մի րուբլով օժանդակել է այդ շինութեան կառուցման, Թող այդպիսին գայ իմ խանութը, ես պատրաստ եմ ամեն մի տուած րուբլու համար հարիւր րուբլի վերադարձնել։ Այդ շինութեան մանրամասն հաշիւները հրապարակութեամբ պահվում են ինձ մօտ և ես պատրաստ եմ միշտ ամեն ցանկացողին ուրախութեամբ ցոյց տալ։ Պ. Դիտակը անտեղեակ լինելով գործին և միևնոյն ժամանակ զուրկ լինելով դիտելու ընդունակութիւնից՝ ի զուր գանգատվում է, որ քարուքանդ ուսումնարանի վերանորոգութիւնը Թողած՝ զանգակատան շինելու յեսևիկն են ընկել։ Այդ զանգակատան շինութիւնը սկսուել է 1868 Թուականներից, այսինքն այն ժամանակից, երբ մեր ազգի մէջ կրօնական ջերմեռանդութիւնը, սէրը դէպի իւր մայրենի, սեպհական եկեղեցին այն օրուանից աւելի զօրեղ էր, երբ նա իւր վերջին կոպէկը չէր լռնացում իւր եկեղեցւոյ պայծառութեան, շքեղութեան համար. ով էր մտածում այն ժամանակ ուսման վերայ։ Եւ որ կրօնասէրը ազգի մէջ այսպէս չէ եղել և չէ այսօր։

Սղնախի ամբողջ Հասարակութիւնը 1868 Թ. կայացնում է Հասարակական վճիռ համարաւ 2 **) մի քանի հարիւր մարդկիների ստորագրութեամբ և պահանջում է իրանից ընտրած երէցփոխից, որ նա եկեղեցւոյ մէջքոցներից կառուցանէ զանգակատուն, որովհետև զանգակները հասարակ փայտի վերայ էին կախ տուած. ասվում է և նախագիծը։ Այդ վճռի մէջ պարզ յիշուած է, որ եթէ մասնաւոր կամ հոգևոր իշխանութիւնը որև է անպատեհութիւն կամ դատ բարձրացնի

*) Կարծողներս ընտրելուց յետոյ կրնէլ կը լինի այդ մասին մի որոշ բան ասել։ Խմբ.

**) Վճիռը պահվում է ինձ մօտ։ Յօդ.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍՊՆԱԽ, 29 Հոկտեմբերի. Թէ ինչպէս մի քանի անհանգիստ մարդիկ առանց խակ ու հասածը հարցնելու, առանց իրենց գործերան նայելի վերցրած գործն Ճշմարտութեան տեղեակ լինելու, հրապարակ են դուրս գալիս Թղթակցի անունով, լոկ անձնական մանր հաշիւներից զզուած, կեղտոտում են մեր հասարակութեան մէջ այսօր օգտակար գործողներին,—սա մի սխալ երևոյթ է, որ առաջին անգամ չէ, որ բողոքվում է մեր լրագիրների մէջ։ Մենք հէնց այդ հանգամանքին ենք մեղադրում, մեծ ապատիս խմբագիրը, որ այսօր գաւառներում քիչ Թէ շատ գործելու չնորհք ունեցող, հասարակութեան գործերը վարել, առաջնորդել կարողացող մարդը, վախչելով վախչում է հասարակութեան գործակատար լինելուց, երբ նա միաբերան ընտրվում է ամբողջ ժողովրդից մի որև է հասարակական պաշտօնի համար առաջուց համոզուած լինելով, որ ինքը Թէև լաւ կատարելով ստանձնած պաշտօնը, անշուշտ անպատուած պիտի լինի մեր յարգելի Թղթակիցներից։

Մասամբ, և չեմ սխալուիլ, եթէ ասեմ մեծ մասամբ, այդ Թղթակիցներն են պատճառը, որ գաւառներում ամեն բան այս օր տակն ու վրայ է արած, մեր բոլոր գործերը խանգարուած կամ կիսատ Թողած։ Գրանք չեն բաւականանում միայն լրագիրներում աղմուկներ բարձրացնելուց՝ ոչ. նոյն պարոնները չոքելով և հասարակութեան մէջ, այս ու այն անկիւններում ինչ կեղտ, ցեխ ասես որ չեն Թափում երէցփոխի, հոգաբարձուի և այլ գործոդի վերայ, գոռալով կեր՚ան... կեր՚ան... օգնեցէ՛ք... առեցէ՛ք մեզ և այլն, և այսպիսով մոլորեցնում մեծամիտ հասարակութեան, Մենք հասարակութեան և համարատուութեան ժամանակումն ենք ապրում։ *) Անցաւ այն ժամանակը, երբ մեզանում ոչ հաշիւ տուող կար և ոչ հաշիւ պահանջող։ Չէ որ այժմ մենք մեր ամեն մի ծախսած հասարակական կոպէկի համար հաշիւ ենք տալիս, Թէ հասարակութեան և էլի ուր հարկն է, նա երէցփոխ եմ. եթէ դուք հետաքրքրվում էք եկեղեցական հաշիւներով, մեր հաշիւների մատեանները միշտ բաց են բոլոր հետաքրքրուողների առաջ, համեցէք, տեսէք, մենք վախենալու ոչինչ չունենք. ինչ հարկաւոր է աղմուկները բարձրացնել, հասա՛ - հասա՛ տալ։

Նա իբրև երէցփոխան Սղնախի ս. կ. եկեղեցւոյ՝ այսպիսի մտածմունք անցաւ իմ մէջ՝ կարդալով ձեր „Նոր-Դար“-ի № 168 Սղնախից Դիտակ ստորագրութեամբ յօդուածը։ Այդ յօդուածը, սլ. խմբագիր, ամբողջապէս զրպարտութիւն է։ Պարոնը լսելով իւր յօդուածում մեր գանգակատան մասին, նրան կառուցանողը ինձ է անուանում, մինչդեռ ես ոչ կառուցել եմ և ոչ մի կոպէկ ծախսել եկեղեցուց իմ վեց տարուայ երէցփոխութեան օրօք այդ գանգակատան վերայ։ Իսկ եթէ հետաքրքրվում է սլ. Դիտակը իմանալու՝ Թէ ով է եղել այդ ահագին աշտարակի բարձրացնողը Սըղնախում ես կ՚ասեմ պարոնին։ Դրա կառուցանողը եղել է իմ հանգուցեալ երէցփոխ հայրս, որը չինել է մինչև կոպէկ կոպէկ տնտեսած եկեղեցական մոմավաճառութեան և այլ մանր արդիւնքներից և ոչ Թէ յատկապէս դրա համար ստորագրութեամբ հանգանակած գումարներից, ինչպէս Ճգնում է հաւատացնել պարոնը իւր յօդուածի մէջ։ Եթէ իմ հաւաքագրածներից մի մարդ դուրս կը գայ ամբողջ Սըղնախում և կ՚ասէ, որ ինքը գոնէ մի րուբլով օժանդակել է այդ շինութեան կառուցման, Թող այդպիսին գայ իմ խանութը, ես պատրաստ եմ ամեն մի տուած րուբլու համար հարիւր րուբլի վերադարձնել։ Այդ շինութեան մանրամասն հաշիւները հրապարակութեամբ պահվում են ինձ մօտ և ես պատրաստ եմ միշտ ամեն ցանկացողին ուրախութեամբ ցոյց տալ։ Պ. Դիտակը անտեղեակ լինելով գործին և միևնոյն ժամանակ զուրկ լինելով դիտելու ընդունակութիւնից՝ ի զուր գանգատվում է, որ քարուքանդ ուսումնարանի վերանորոգութիւնը Թողած՝ զանգակատան շինելու յեսևիկն են ընկել։ Այդ զանգակատան շինութիւնը սկսուել է 1868 Թուականներից, այսինքն այն ժամանակից, երբ մեր ազգի մէջ կրօնական ջերմեռանդութիւնը, սէրը դէպի իւր մայրենի, սեպհական եկեղեցին այն օրուանից աւելի զօրեղ էր, երբ նա իւր վերջին կոպէկը չէր լռնացում իւր եկեղեցւոյ պայծառութեան, շքեղութեան համար. ով էր մտածում այն ժամանակ ուսման վերայ։ Եւ որ կրօնասէրը ազգի մէջ այսպէս չէ եղել և չէ այսօր։

Սղնախի ամբողջ Հասարակութիւնը 1868 Թ. կայացնում է Հասարակական վճիռ համարաւ 2 **) մի քանի հարիւր մարդկիների ստորագրութեամբ և պահանջում է իրանից ընտրած երէցփոխից, որ նա եկեղեցւոյ մէջքոցներից կառուցանէ զանգակատուն, որովհետև զանգակները հասարակ փայտի վերայ էին կախ տուած. ասվում է և նախագիծը։ Այդ վճռի մէջ պարզ յիշուած է, որ եթէ մասնաւոր կամ հոգևոր իշխանութիւնը որև է անպատեհութիւն կամ դատ բարձրացնի

*) Կարծողներս ընտրելուց յետոյ կրնէլ կը լինի այդ մասին մի որոշ բան ասել։ Խմբ.

**) Վճիռը պահվում է ինձ մօտ։ Յօդ.

**) Ինչ վերաբերում է „Նոր-Դար“-ի խմբագրութեան, Թող տէր Հայրը իւր մաս բաժանորդագինը վճարած համարէ։ Խմբ.

ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ, 30 Հունիսի/թե.
„Նոր-Դար“-ի № 171-ում * * * ասում-
ված է, թե Ալեքսանդրապոլի Ս. Խաչ
եկեղեցում ամեն կիրակի եւ տոն օրե-
րին պատարագից առաջ եւ յետոյ ան-
պատճառ քարոզ է կարդացվում, ինչ-
պես նաեւ Ս. Գրքի ընթերցում, որ
շատ օգտակար է ժողովրդի համար։
Ուրախ ենք, որ Ալեքսանդրապոլի
Ս. Խաչ եկեղեցին միակն է Ղարսի
նահանգում, որ այդ կարգը պահում
է։ Ցաւալի է, որ Ղարսի Ս. Աստ-
ուածածին եկեղեցում, որ ամենա-
մեծն է քաղաքում, ոչ միայն քարոզ
չի լսւում, այլ եւ Ս. Գիրքը չի կար-
դացւում։ Ինչո՞ւ համար։ Ո՞ւր է
հոգեւոր հովիւների հոգատարու-
թիւնը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի ուսումնա-
սիրութիւնը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի ընթեր-
ցումը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի քարոզը։ Ո՞ւր
է Ս. Գրքի ուսուցումը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի
ճանաչողութիւնը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի
սէրը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի հետեւողու-
թիւնը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի պահպանու-
թիւնը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի տարածումը։
Ո՞ւր է Ս. Գրքի ամրապնդումը։ Ո՞ւր
է Ս. Գրքի ամրացումը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի
ամրութիւնը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի ամրա-
պնդումը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի ամրացումը։
Ո՞ւր է Ս. Գրքի ամրութիւնը։ Ո՞ւր է
Ս. Գրքի ամրապնդումը։ Ո՞ւր է Ս. Գրքի
ամրացում

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԻՆ ԿՈՂՄԷ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ԼԱՒԱԳՈՒՅՆ

ԶԻԳԶԱԳ

ՏԻՊ ԼՈՔՄԱՆ

ԿԱՐԵԼԻ Է ՆԿԱՏԵԼ ՈՐ ՄԵՐ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐՈՒ ՎՐԱ ԿԱՐԴԱՑՎԱԾ ՀԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՉԵՆ ՀԱՍՑԵ ՈՐ ՄԵՐ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐԸ ԱՄԵՆԷՆ ԼԱՒԸ ԵՆ ԵՒ ՈՐ ՄԵՐ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐՈՎ ԿԱՐԵԼԻ ԵՆ ՀԱՍՑԵ ՈՒՐԱԽ ՄԱՐԴԻԿ ՈՐ ԻՐԵՆՑ ՏՈՒՆԸ ԿԱՐԵԼԻ Է ՈՒՍՈՒՑԱՆԵԼ ՄԻԱՅՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻ ՎՐԱ ԵՒ ՈՉ ԹԷ ՈՐԵՒԷ ԱՅԼ ՄԵՔԵՆԱՅԻ ՎՐԱ։

Ահա ցանկը այն մեքենաների, որոնց վրայ կարելի է ուսանիլ ի տան իւրեանց։

Ամերիկեան Կոճկատեղծիչ մեքենայ, որ կը կոճկատեղծէ ամէն տեսակ կոճկատեղեր, ինչպէս՝ ուղիղ, շրջանաձեւ, ծայրերը սրածայր, ծայրերը կլորցրած, ինչպէս նաեւ ծակատեղեր